

ÅRBOK FOR KARMSUND

HAUGESUND MUSEUM

ÅRSHEFTE 1951 — 1955

MUSEUMS- OG HISTORIELAGET FOR HAUGESUND OG BYGDENE
OG
SAMARBEIDSNEMNDA FOR BYGDE- OG BYBØKER I KARMSUND
1956

FORORD

Årbok for Karmsund er eit framhald på eit utvida grunnlag av dei årshefte som med års mellomrom er utgjevne av Museums- og historielaget for Haugesund og bygdene, det fjerde i rekkja. Sidan siste årshefte kom ut i 1950, er det kome til ein ny lokalhistorisk samskipnad, *Samarbeidsnemnda for bygde- og bybøker i Karmsund*, som har nær tilknyting til museums- og historielaget og er i røynda sprungen ut frå det.

Då dette skriftet skulle planleggjast, fall det av seg sjølv at det kom i stand eit samarbeid om det mellom museums- og historielaget og den nye samskipnaden for historienemndene i Karmsund, og det var naturleg å gi skriftet eit namn som uttrykkjer dette samarbeidet. I namnet ligg ein lovnad eller eit ynskje om å koma att, og med det nye arbeidsgrunnlaget som nå er skapt, skulle det ikkje vera umogeleg å gjera *Årbok for Karmsund* til eit årvisst forum for det lokalhistoriske og kulturhistoriske arbeidet her i distriktet. Når det gjeld stofftilfang, viste det seg i minsto alt ved dette skriftet at her er rike kjelder å ausa av, og her er mange både kunnige og interesserte lokalhistorikarar i Karmsund.

Skriftstyret rettar ei varm takk til dei som har skrive i årboka og til dei forretningsfolk, bankar og andre som ved sine lysingar har gjort det mogeleg å få henne prenta, og det vonar at dette tiltaket vil bli møtt med så stor samhug og interesse mellom folk i bygd og by at det gir mot til å koma snart att.

STRIDEN OM FISKE MED TORSKEGARN VED SKUDENES OG I KARMSUND I 1700-ÅRA

AV KNUT C. RØNNEVIK

Frå gamalt av har det stødt valda strid på fiskefelta langs heile kysten når nye og meir effektive fiskereiskapar og bruksmåtar vart tekne i bruk. Den store parten av fiskarålmugen reiste seg kvar gong til kamp mot det nye, og grunngevinga var alltid den same: dei nye fiskereiskapane skræmde fisken bort frå dei vanlege fiskeplassane og øydela levevegen for fiskarfolket. Alt tidleg i 1600-åra, det første dei tok til å fiska med liner eller bakker her i landet etter det som er kjent, fortel kjeldene om strid og klager til styremaktene, og striden mellom det tradisjonelle snørefisket og linefisket vara mest heile det hundreåret og langs heile kysten. Då torskergarn seinare ut i hundreåret kom i bruk einskilde stader på kysten, vart det strid også om dei. Og striden tok seg opp att kvar gong noko nytt kom i bruk. Frå vår eiga tid kan me berre nemna striden mot trålfisket og snurpenotfisket i Lofoten. Den uviljen og alle dei klagane kystfolket møtte dei første dampskipa med i første halvta av førre hundreåret, og seinare i same hundreåret striden mot kvalfangsten i vårsilddistriktet, hadde i røynda sitt opphav i den same fordomen og mistrua kystfolket stødt har hatt til det nye, og som og er bakgrunnen for den hundreår gamle motsetnaden mellom gamle og nye bruksmåtar i fisket.

Ingen stad tykkjest striden mellom gamalt og nytt, mellom den store og konservative fiskarålmugen og ein liten flokk føregangsmenner å ha vore så beisk og så langvarig som i Rogaland, og då serleg kring Skudenes, under det rike vårtorskefisket ut etter 1700-åra. Torskestimane munne ha søkt inn til lands her årvisst i stor mengd mest heile det hundreåret, og her var eit rikt fiske. Fiske-
snøret var den vanlege fiskereiskapen som var nytta av den store fiskarålmugen. Prost F. A. Krog i Skudenes fortel at i dei rike fiskeåra kunne fiskarane med berre snøre lasta båtane sine både ein og to gonger til dagen. Han fortel og at 1793 var det siste store

fiskeåret. Men etter det faren, sokneprest Truls Christian Krog, opplyser i ei utsegn i den striden som det her skal gjerast greide for, må fisket alt tidlegare ha vorte svært ujamt og teke til å minka av. Dette at fisket minka, sette fiskarålmugen naturleg nok i samband med den nye reiskapen, torskegarnet. Som nemnt hadde dei somme stader på kysten, såleis på Møre, teke til med torskegarn alt i 1600-åra. I Stavanger bys vedtekter frå 1640-åra er det sett forbod mot bruk av bakker og torskegarn «i de almindelige torskefiskerier», så torskegarn må ha vore kjende her og så tidleg, men me kjenner ingen døme på at dei har vore i bruk i Rogaland så tidleg; under stridane i 1700-åra vert det tvertom i fleire høve nemnt at torskegarn då var ein ny reiskap. Lensmann Kirsebom i Sokndal seier at dei der var komne i bruk i 1720-åra, og like ført midten av hundreåret kom dei i bruk ved Skudenes; det var etter som det lyder velstående byborgarar som innførde dei der, men meir framtøke fiskarar på staden tok snart etter. Garn var for så vidt ein både kjend og nytta reiskap frå gamalt av etter sild og makrell og annan småfisk her i Rogaland og, men å fiska havtors, *skrei*, med garn, det var noko nytt og urøynt for fiskarfolket. At det var nye folk, pengefolk som i røynda ikkje var fiskarar, som kom med den nye reiskapen som var så mykje meir effektiv enn handsnøret, gjorde vel og sitt til at striden mellom gamalt og nytt vart så lang og bitter.

Me gir her att dei viktigaste aktstykket i denne striden som gjennom tingbøkene, arkivsakene til amtmannen og kanselliet sine brevjournalar kan fylgjast frå 1746 til ut i 1780-åra, og at det då munne ha stilna av, kjem seg vel helst av at fisket minka, og grunnlaget for striden dermed fall bort; men jamvel så seint som eit stykke inn i 1800-åra, hadde bylgjene ikkje falle heilt til ro.

Den 9. juli 1746 var nokre fiskarar frå Skudenes stemde for sommartinget for Stangaland på lensmannsgarden Myge i Avaldsnes, skulda for å ha drege grannane sine torskegarn og gøymt dei, avdi dei meinte at garna skrømde fisken frå fiskemeda og gjorde at dei ikkje fekk han på snøre.

På tinget møtte sorenskrivar Erland Christophersen og lagrettemennene Gunnar Brekke, Niels Munkejord, Gudmund Østhus, Peder Sevland, Joen Medhaug, Ole Hovdastad, Ommund Odland og Ole Øvre Vik.

Foged Niels Hundt møtte som aktor, og for dei klaga møtte sorenskrivar og procurator Jørgen Høyer.

Jørgen Høyer gjorde kjent at han for dei klaga hadde sendt eit

skriv til amtmann de Fine, som nå var død, og dei hadde ikkje fått noko svar på dette. Høyer kravde på dei klaga sine vegne å få saka utsett til nytt ting, då han ville få kontrastemning og innstemna vitner i saka. Dette gjekk fogden — «Edle herr Niels Hundt» *) med på.

Saka kom så føre på hausttinget for Stangaland skipreide «udi Henrich Holtermands huus i Kaabervig 17 desember 1746».

Desse møtte då som lagrettemenn: Niels Søndena, Klaus Ytre-Eide, Ole Hemnes, Villem Åkra, Ole Aadland, Ole Stava og Gudmund Håland.

For futen møtte fullmektigen, Niels Leganger og for dei klaga procurator Jørgen Høyer. Vidare møtte Jørgen Høyer sine innkalla vitner, i alt 28, og 5 av dei skadelidande.

Vitnene vart pålagde å tala sant og gjorde eid på det.

Høyer sine vitner vart då tilspurt:

1. Om de ikke er vidende at brugen af torsks garn ved det almindelige fiske i foråret er landet til skade for alle folk, der ved fiskeri skal have sin næring, hvortil de svarede ja, det var til stor skade som omspurat er.
2. Om det ikke er befundet og forefundet, at hvor der sættes med torskegarn viger fisken derfra og ikke kand faaes en eneste med krog, som landets indbyggere er vant til at bruge, hvortil de svarede ja, at det forholder sig som spurat er.
3. Om fiskeriet ikke spildes derved, at torskegarn bruges i henseende at (afkrefte) fiskeri i de almindelige regster hvor den for at gyde skal have sin rørlighed — hvortil de samtlige svarede ja, det befinder sig saaledes.
4. Om de ikke samtlige er vidende at hvor der udi Rægsteren udi det almindelige torskefiskeri hvor der om dagen fiskes med krog og andre har kommet efter at sadt sine garn, fisken der formedelst veget derfra og gaatt paa dybet, derpaa blev af samtlige svaret ja, at hvor de tar frem med garn er intet at faae med krog, hvilket fiske med garn, sagde de videre, var det hele land her omkring til utaalelig skade, at det var bekiendt, at hvor der for 4-e a 5 aar siden er bleven fisket med krog, er fisken forsvundet, og nu siden ingen fisk er at finde eller faae med snøre paa de grunde.

Over alt i saadant fandt Høyer sig beføyet at tilspørge de efter fogdens stevning og end af kontrasitanterne der skulle tilhøre de optagne fiskegarn 1: Om de ikke selv og kand tilstaae at deres torskegarn, som er paaskadet, er med deres vilje og tilladelse

*) Bøndene heldt Hundt for å vera ein arg bygdeflåar og hadde nokre år før kome med harde skuldningar imot han.

bleven optrækt, saa som de selv fandt og havde befundet dem. Derpaa de samtlige svarede:
Det var just ikke straks med deres vilje garnene blev optrækt, men de befandt det baade straks efter, nu og fremdeles skadelig. Derfor ønskede de saavel som de øvrige, at garnene maa fremdeles være og blive afskaffet.

Som det går fram av opplysningane på tinget, var det fiskarar heimehøyrande i Skudenes som i dette høve hadde fiska med garn og var opphavet til at striden kom for retten. Det underlege er at desse fiskarane sjølv medgir i retten at dei deler det synet som tykkjest vera det ålmenne fiskarsynet på torskegarn, at det var ein skadeleg reiskap som skræmde fisken bort frå dei vanlege fiskegrunnane. Dei seier jamvel i retten at dei ynskjer at garnfiske må verta forbode. Det same synet kjem fram, rett nok med noko atterhald, i den nedanfor attgjevne utsegn frå nokre av dei fornemste og kunnigaste borgarane i Stavanger som etter det amtmannen seier var kjende med tilhøva ved fisket i Skudenes, og det vil vel seia at dei sjølv var beinveges interessert i fisket. Det går og fram av rettsdokumenta i 1760-åra at garnfiskarane sjølv hadde det synet at garnfiske var skadeleg, og at dei heldt det for grunnen til at fisket minka så sterkt av. Tilburden ved Skudenes i 1746 då snørefiskarane gjekk til aksjon mot garnfisket, ligg det då nær å sjå som eit organisert tiltak som fiskarane stod mykje godt samla om, og ikkje som eit spontant og isolert hververk på annan manns eigedom. Det som seinare hende, peikar og i den leid at målet for aksjonen var å få styresmaktene til å gripa inn og forby garnfisket.

I alle høve har fiskarar frå Skudenes alt året etter sendt klage til amtmannen; klagen tykkjest først og fremst vera retta imot borgarar i Stavanger. Fiskarane bed nå amtmannen om at det må verta sett forbod mot fiske med garn.

Amtmannen, Henrich Wilhelm Tillisch, skriv i høve av klagen til commerceraad og commerce assessor Valentinsen, ædle og vel-fornemme monsieur Lauritz Smidt, Børge Valentinsen og Truels Jensen og spør dei til råds såleis:

Formedelst een deel bønder paa øen Schudesnes klager over andre deres medbrødres brugende torskegarn at være de fleste til hinder og skade udi det almindelige fiskeri, som meenige mand betiene sig af med snøre og krog, det og derfor er bespurt, at een deel av Stavanger borgerskab skal have betient sig af saadanne torskegarn, og *deels vært begyndere i torskegarns brug ved Schudes-*

neslandet, *) hvoraf nogle af denne øes indbyggere skal have taget eksempel og torskegarnets mængde saaledes jo længere jo stærkere ført i brug, hvilket skal aarsage fisken saadan skræk og afskye, at der omsider er fisket lidet med garn men fast intet med krog, hvorover reqvirenterne med memorial have søgt min resolution om at faa torskegarnets brug ganske afskaffede. Thi skulde ieg herved tienstvillig begiere at commerce raad og formeldte monsiur, der have gjort sig fiskeriets beskaffenhed her i egnen og ved Schudesneslandet bekiendt, ville behage at give mig deres betænkning om disse paaklagede torskegarns brug skulle være tienligt aldeles, eller ikkun paa visse tider og stæder at afskaffes eller ey, hvorom Deres gode gensvar forventes herpaa tegnet mig tilbagestillet, hvorvidt ieg med vedbørlig estime forbliver.

Velædle og velbyrdige sampt ædle og velfornemme
Deres tienstskyldige tiener

H. W. Tillisch.

Stavanger Kongsgaard den 2 Marty 1747.

Desse herrane svara amtmannen på hans spursmål:

Til ydmygst giensvar af os underskrevne 2de tilstedeværende da messieuis Børge Valentinsen og Truels Jensen nu ere paa Schudesnes, kand vi ei rettere slutte, og de fleste fiskere selv vil tilstaae at torskegarns brug er skadelige i det almindelige torskefiskeri, da det særdeles forleden aar 1746 fornæme, at de som fiskede med garn, udsatte garn paa de stæder fisken var aftaget, og lidet hverken med krog eller garn var at fange, som oftere ligeledes er erfaret, og er rimelig at troe at torsk som altid holder sig stille om natten, og ei lader sig fange da med krog nattetider, men bider paa agn, og med krog lader sig fange om dagen, bliver ved den rørelse og bevægelse i søen som ere i garnet (hvormed allene fiskes om natten) anløbne fisker forvolder skrækken, og har afskye for stædet, og saaledes efter nattens drift, gaar paa dybet i roe at sætte sin rogn og gyder, hvormed fangsten med dem som fisker med krog, som er det største tal af almue, saavel som de der fiske med garn tabe begge, fiskeriet de første og fleste til større, og de siste til mindre skade.

Om torskegarns brug paa andre stæder tet under landet paa andre tiider blive brugt, derom kand vi ei slutte kunde være til stoer hinder, naar torskegarn ei blev brugt paa de meed, grunder og fisketiider, hvor dee almindelig fiskes, og fisken efter denne søger, og de fleste fiskere med krog søge den.

Thi at sætte et torskegarn i den tiid bruges, naar det almindelige vaarfiske som ordinair i februar, marty og april maaneder.

— — da og som torskegarn i faa aar er brugt og opfunden, og de første var af bønder og landsfolk, men bønder brugte disse garn,

*) Utheva av forf.

førend Stavanger byes fiskere dem brugte og ere nu 1 a 2 aars tid merkelig forøgede, da og i 1 a 2 aars tid, fiskeriet af torsk har været lidet, som og i forðum tiid da torskegarn ei blev brugt har slaaet feyl undertiden. Men som det formentlig kand sluttes, fisken skrækkes deraf, de fleste fiskere av erfaringhed vil stadfæste det samme, da det desforuden foraarsager Guds fortørnelse formedelst avind, trette mellem mand og mand, saa var det vel at ønske, de blev afskaffede især i det almindelige vaarfiske at bruges, da Gud i forðum da deslige torskegarn ei blev brugte gaf af sin velsignelse rigelig til alle, som vi fremdeles ønske og bede sampt skyldigst med sincere

Estime forbliver
Stavanger 4 Marty 1747.
Paa mons, Børge Valentinsen
og Truels Jensens vegne.
Peder Valentinsen.

Høyædle og velbaarne
herr cammerjunker og
amptmand
allerydmygste tiener
Laur. Smidt.

På grunnlag av fiskarane og desse vyrde menn si fråsegn fastsette amtmannen slik resolusjon:

Da det er af paaberaabte tingsvidner utstædt af sorenskriver Erland Christophersen for Stangeland skibrede af 17 des. 1746 fornummet at disse klagede med mange eedfestede vidner beviste, det og een deel af de anklagede selv have fundet sig beføyet at tilstaae, at torskegarns brug i det almindelige fiskeri er skadelig, naar Gud lader samme fisk i marty maaned udt af havet komme her under landet for her at gyde og sætte sin rafn, da fisken formedelst torskegarns brug afskrækkes, og altsaa bliver det almindelige for de fleste som er mange hundre fattige bønder og fiskere, som alene fiske med krog, til stor skade, da ikkun faae som bruge paa den tiid de for torskefiskeriet skadelige torskegarn, deraf have ikkun liden baade *) hvilket endog saaledes tilstaaes af een deel af de fornemste og kynstigste iblandt Stavanger borgerskab, hvis relation herom er bleven indhentet, derfor som dette baade af Deres Kgl. Mayst. høypriselige lov, saavel som billighed kand ansees som fiskespilde, hvilket loven forbyder.

Saa afvistes de som hidindtil saadanne fiskegarn brugt haver til fiskeriets hinder og fiskens afskrækkelse, og paa Deres Kgl. Mayst.'s allernaadigste aprobatation herved indtil videre *forbydes herefter i det almindelige fiskeri at bruges torskegarn paa de tiider og steder hvor almindelig med fiskekrog fangsten af ældgammel tiid fanget er, **)* baade for at dempe det som af erfaringhed er befunden skadeligt for fiskeriet, og at holde fred indbyrdes og hindre trette imellem naboe og naboe.

*) Baade, d.e. bate, nytte. Forf.s. merknad.

**) Utheva av forf.

Dette haver lensmanden paa Schudesnes for alle vedk. som søge torskefiskeriet at bekiendtgjøre, og skulde nogen herefter ved det almindelige torskefiske bruge torskegarn fisken til afskrækkelse, skal paa nærmere klage derover, saadant Deres Kgl. Mayst. vorde allerunderdanigst forestillet.

Stavanger Kongsgaard 5. Marty 1747.

Anno 1747 den 7. og 8. marty er denne høy-respektive res. lovlig forkyndt for almuen udi Stangeland skibr. Saa og udi Schudesnes forhen for de bønder og paa den tiid der værende borgere fra Stavanger, hvilket med eed han af os undertegnede bekræfter.

Vea d. 10. marty 1747.

Svend Vea. Jon Olsen.

Indskr. i rette paa høstetinget for Stangeland 16. des. 1747.

Erland Christophersen.

Det var altså nå vorte forbod mot å bruka torskegarn, men berre «paa de tiider og stæder hvor almindelig med fiskekrog fangsten af ældgammel tiid fanget er.» Noko totalforbod var det såleis ikkje, og sjølve den formuleringa forbodet hadde, gav rikeleg høve til omgåing av det — og til ny strid.

Det gjorde nok og sitt at garnfiskarane fekk medhald av embetsmenn i søre luten av Rogaland som gjekk inn for fiske med garn og forsvara det. Både frå fiskarar i Sola skipreide og Sokndal skipreide i Dalane hadde amtmannen i 1747 fått klagar over garnfisket med krav om heilt forbod. Klagen frå Sola, som var skriven på vegner av fiskarane av den førnemnde Lauritz Smidt, sende amtmannen til futen i Jæren og Dalane, Olle Zachariæsøn på Hanegård i Høyland og bad om hans utsegn. Fut Zachariæsøn har samleis som yrkesbroren Hundt i Ryfylke, fått eit dårleg ettermæle når det gjeld tilhøvet til bøndene, men han var ein «opplysningsmann» som gjorde mykje for skulen. *) I utsegna si om garnfisket, dagsett 20. mars 1747, merker ein tydeleg baa desse draga hjå han. Det er ein ny fiskemåte der i distriktet, seier han, og spørsmålet vert då om ein berre skal halda på det gamle og ikkje tillata nye tiltak til å hjelpa opp fisket. «Min ringe tanke er at alle de fornuftige inventioner og indretninger som kan optænkes til fordeel udinden torsk- og al

*) Sjå m.a. O. Aurenes: Tre amtmenn i Stvgr. i 1700-tallet og O. A. Løvold: Fra Dalane. Om hans arbeid for skulen sjå artikkel av L. Skadberg i Årbok for Jæren og Dalane 1955.

anden fiskefangst bør tillades, især naar det prøberes at samme ei strider imod det almindeliges nøtte og fordeel,» skriv han. At fisken rømmer bort frå dei grunnane som der vert sett garn på, held han for tvilsamt, då det har vorte opplyst at dei kan få gode fangstar på garn i mange veker på same grunnen. Men der er ein slags torsk som vert kalla *breiflabb* eller *cabeljon* som ikkje bit på agn, men berre let seg fanga med garn, og på andre sida er der ein slags torsk som dei kallar *nebbe*, som bit på krok, men avskyr garn. Futen meiner at det er meir misunning enn «nogen reel fordeel for det almindelige» som ligg attom klagen på torskegarna. Det kan likevel vera naudsynt å halda garnfisket borte frå dei vanlege fiskemed og grunnar «for at betage de gemeene og enfoldige den mistanke og paafølgende besværing (som) deraf kan vise sig, men ellers synes det baade efter loven og naturen ret og billigt at paa andre steder hverken torskegarn eller andre inventioner fiskerne blev forbudne, efterdi den fornuftigste deraf ufeilbar vil gjøre den største fordeel og som siden af de enfoldige tillige kunde praktiseres.»

Ei utsegn frå lensmann Jacob Kirsebom i Sokndal til amtmannen, dagsett 8. januar 1748 om klagen frå fiskarane i Dalane går i same leid. Klagarane har sjølv nemnt seg som fatige fiskarar som vert utarma av dei meir velståande garnfiskarane og bakkefiskarane (klagen galdt her også bakke- eller linefisket). Men lensmannen seier at han kan ikkje finna nokon fatig fiskar mellom klagarane, men berre skiprarar og dei beste gardbrukarbønder ved sjøkanten «der undertiden naar det falder dem beleylig kan for en dag eller to i ugen roe tilsjø». Etter påbod frå amtmannen har han kalla inn dei der var klaga på og spurt og granska etter om deira påklaga reiskapar, *bakker* og *torske-* og *lyregarn*, kan ha skada klagarane. Det vart sagt at bakker og «de saa kaldte lyre- eller makrellgarn» hadde vore i bruk på sine årstider i uminneleg tid, meir enn hundre år, men torskegarn hadde visst ikkje vore nytta meir enn eit sneis år eller noko slikt «formedelst ingen efterlagde sig at opfinde den maade at fange en sort af torsk der kaldes cabeljod, som sjelden og aldrig bider paa krog at den med handsnøre kunde fanges». Klagarane som hadde betre råd enn dei hine, kunne ha kosta seg torskegarn sjølv, meiner lensmannen, og hausta same frukt av Guds nådes gåver «naar deres comodite ey var større enn deres leylighed», d.v.s. om dei ikkje hadde vore for makelege til å nytta det høvet dei hadde like mykje som dei andre.

Klagen er, seier lensmannen, heilt grunnlaus avdi garn ikkje vert

sette på dei grunnar og med som vanleg vert fiska på med snøre, for det ville skade den eine like mykje som den andre ettersom «snørefiskeriet er det almindeligste for alle paa alle aarsens tider». Han lyt sjølv søkja sjøen for seg og sines tarv når tida og hans «ringe embeds forretning» tillet, så han kjenner vel til korleis det går for seg, og klagen kan etter hans «ringe skjøn» ikkje ha annan grunn enn «niid til deris næste og avindsyge i at Gud giver held og løcke til avindsmænd».

I striden for og imot torskegarn var der både embetsmenn og fiskarar på baa sider, og striden ser ut til å ha vore så å seia årviss. Den 11. mars 1752 medan fisket pågjekk, skreiv prokurator Høyer ny klage til amtmannen med underskrifter av fleire skudenesfiskarar over at dei nå hadde teke til å fiska med garn trass i «høyædle og velbaarne herres retsindige resolution af 5 mars 1747». Klagen var mot namngjevne fiskarar på Skudenes. Garmann på Utstein Kloster ville og ha forbod mot torskegarn. Han skreiv brev om dette til amtmannen både i 1752, 1758 og 1764. Det var i det heile mykje strid og skriving om saka utetter sekstiåra. Ein av dei embetsmennene som gjekk hardt inn i striden mot garnfisket, var sokneprest T. C. Krog i Skudenes. Då amtmann Lachmann i 1764 tok saka oppatt, gav Krog ei utførleg og sers forvitneleg utsegn, som og gir oss eit godt og råkande bilete ikkje minst av presten sjølv som ålmugen sin varme talsmann og forsvarar.

Det første dei tok til å fiska med garn, seier han, var der så mykje fisk at dei kunde setja kor dei vilde, frå like utanfor båtstøa til prestegarden på Falnes og 1½ mil innover trongaste Karmsundet, og alle stader fekk dei «stor velsignelse med både garn og snøre». Men då det vart vanleg med garn «flyede fisken bort og har på de steder ikke været at få enten på en eller anden måde». Fisken har rømt unda etter som dei år etter år har forfulgt han med garn, og nå (i 1764) er det «en rar hændelse at den er at bekomme, for inden man kommer fast 1 miils vey på vestre side af landet», og det er då og berre eit slumpetreff å finna fisk. Men på Veahavet, der dei klok av skade, nå hadde slutta heilt å bruka garn, der var det årleg godt torskefiske heilt fram til påske jamvel om det nok kunde ymsa noko frå år til anna.

Men når ein såg på heile fisket, var det gått så sterkt til atters etter at garnfisket vart ålment, at skilnaden på før og etter garnfisket kom i bruk var som natt og dag, det var der mange «troverdige folks berætning og enstemmige vidnesbyrd» for, skriv presten.

Den sanne forklåringa på at fisken forsvann kan me i dag så å seia lesa oss til mellom linene i det presten Krog skriv: Innsiget frå havet minka frå år til år, fiskeperioden var i avtakande, torskestimane seig ikkje lenger inn i Karmsundet og like opp kring landet, men heldt seg lenger og lenger til havs til dei smått om senn vart heilt borte.

I innlegget til Krog får me og ein glytt av dei sosiale tilhøva ved fisket, og korleis det nye garnfisket kom til å skapa vanskar for småkårsfolk som ikkje hadde råd å skaffe dei nye og kostbare reiskapane. Garnfiskarane var ein ny klasse på fiskeverket, dei kom frå andre næringar enn den vanlege fiskaren, og var folk med god råd. «Torskegarnspatronerne», som Krog kallar dei, vyrde ingen ting, «mangle enten indsigt eller hensigt til det almindelige bedste, prokurerer alene deres egen particuliere sag og private interesse». Ja, presten vil ikkje vika attende for å kalla dette slags fiske for eit syndig fiske avdi det gav årsak til mykje «synd og Guds fortørnelse». Det er årsak til «blodige eeder og banden», åvund, misunning, trette og alt vondt som det dreg etter seg. Det fører til at folk bryt sabatsfreden og nyttar sun- og heilagdagane til å greida og setja garn, og jamvel somme tider hastar frå kyrkja til desse arbeid, og dei dreg garn midt under gudstenesta, slik at når nokon fer til kyrkje, reiser andre på fiske «til stor anstød og forargelse».

Denne nye reiskapsklassen har øydelagt fisket for den vanlege fiskaren, «de fattige indbyggere her på landet (Skudenes) og især de stakkels folk fra Fjorden, må nu se sig berøvet de fordeler som de tilforn almindelig og uden nogens fortrængsel eller fornærmelse kunde gjøre sig af torskefisket, saa at i den tid man tilforn i torskefiskets tiid saae folk fra Fjorden og Øerne i mængde strømme hend for at søge brødet og vinde en skiærv til paafordrede udgifter, da hver fik sin bekomst og gav mad til alle, saa finst fast ikke een fremmed mand paa den tiid, men alle maa sidde hjemme....»

Garnfiske er eit dyrt fiske, difor kan fatigmannen ikkje driva det, seier Krog, og det er eit hasardfiske som på ei einaste natt kan ruinera mannen om ulukka er ute, og reiskapen går tapt, ja det kan jamvel kosta helsa og liv og er i alle høve eit «trælsomt» fiske som set alle mannens krefter på prøve i motsetnad til det rolegare og ufårlegare fisket med krok. Det er i det store og heile skadeleg og forderveleg på alle måtar.

Om den underlege påstanden at der skulle finnast to slags torsk, ein som ikkje beit på krok og berre let seg fanga med garn, slik futen

Zachariæsøn og lensmann Kirsebom skreiv 16 år tidlegare, seier Krog at «garntorsken er aldeles ikke noget særskilt species fra den torsk der fiskes med krog, ey heller dens skabning saa forskjellig fra den andens, at kiendere end ikke de skarpsindigste kunne mærke nogen forskjellighed, men begge er et og samme slags, alene første slags i tiidighed præfereres». Den tidige bit nok på krok når han berre er vorten noko meir svolten, meiner Krog, og om det er der vel ingen som er usamd med han i våre dagar. Det lange og varme innlegget hans konkluderar slik: «Maatte det altsaa behage Deres Høyvelbaarenhed ved Deres høytformaaende forestilling at formedelst kongeforbud udvirket torskegarns afskaffelse, tror ieg ganske vist, at derved skeede en saadan tjeneste der interesserede baade landet og kirken.»

Saka gjekk til høgste hald, og gjennom statthaldar Benzon mottok amtmannen i 1766 med skriv dagsett 10. oktober føresegner frå General Landoeconomi- og Kommerce Kollegiet om korleis det skulle farast fram: I kvart sokn i amtet der det var strid om fisket, skulle sorenskrivaren ta 12 av dei eldste og kunnigaste fiskarane til lagrettemenn «hvilke, efter at grundene og beleiligheden først nøie er undersøgte, haver at fastsætte hvor og naar, eller paa hvilke grunder og hvad tiider torskegarn maae bruges, hvorover sorenskriverne en vedbørlig bekræftet forretning til Deres Velbyrdighed mig derefter at tilstille».

Her i Karmsund vart det ikkje gjort noko med dette føre fisket det året, men året etter var ved plakatar og kunngjeringar både i Stavanger og «alle publice» stader i Ryfylke fogdøri kalla inn til ting den 11. august og fylgjande dagar i gjestgjevar Jacob Krogs hus i Skudenes. Folk vart oppmoda om å møte fram og seia frå om dei hadde noko å framføra for eller imot garnfiske.

Der møtte då for retten Endre Jørgenson Syre, Thomas Erikson Risdal, Anders Didrikson Kvilhaug, Kiedel Mattiasson Sandhåland, Johannes Nielson Litlasund, Ole Rasmusson Rossabø, Knut Jenson Storasund, Mikkel Endreson Hemmingstad med mange fleire bønder og fiskarar frå Karmsund og Hesby fjordung. Av alle var det berre Anders Kvilhaug og Kiedel Sandhåland som forsvara fiske med torskegarn. Dei hadde i eit skriv til «den Louglig commission i Bergen», dagsett Sandhåland 25. juli 1765 gitt ei fråsegn til forsvar for fiske med garn. Skrivet vart opplese der i retten, og det synte seg at det var underskrive også av mange andre av dei fiskarane som var til stades på tinget; men desse protesterte og påstod at dei

aldri hadde skrive under på noko slikt og sa at dei var heilt usamde i det som stod i brevet. I retten kom det fram at største parten av dei nåverande ålmugesmenn sjølv hadde fiska med torskegarn «nogle aar i fortiden», men både dei og «samtlige almue i Ryfylke fogderi» hadde for lenge sidan vorte klår over kor skadeleg dette fisket var for alle, og serleg for den fatige snørefiskaren.

På spurnad vart det svart at det var kring 20 år sidan dei hadde teke til å fiska med torskegarn ved Skudenes (det må etter dette ha vore heilt nytt dette fisket då striden kom opp i 1746). Kring tridjeparten av ålmugen i Karmsund hadde etter kvart fiska med garn. På spørsmål om kva det kosta å rå seg til dei nye reiskapane, vart det svara at eit av dei minste garna kosta om lag 2 riksdalar og dei største 5—6 rd. Dei lengste garna kunne vera opp til hundre famnar lange og meir enn det. Ingen mann kunne rå seg til eit garnbruk under 10 dalars kostnad, og så mykje kunne ikkje eingong fjordeparten av folket i Karmsund makta. Men denne påstanden la Anders Kvilhaug og Kiedel Sandhåland imot og sa at kvar den som ville, kunne skaffa seg eige garnbruk for 2 dalar.

Her vart og snakka om fiskeprisane. Desse hadde stige frå 10 til 32 skilling pr. våg (om lag 18 kg), men fiskaren hadde likevel større fortienesta den tid prisen var 10 skilling våga, slik hadde det minka av med fisket.

Skrivaren heldt fram at retten etter påbodet frå visestathaldaren laut finna nokre fiskestader der ein kunne fiska med garn utan at det gjorde nokon skade for snørefiskarane, men frå fiskarfleirtalet vart det svara at «den sande erfaring har aar efter andet overbeviist dem i særdeleshed og alle i almindelighed den betydelige skade garnfiskeriet har i følge med sig» og kravde at dette fisket måtte verta forbode på alle brukelege fiskeplassar utan undantak.

Retten var samla i tri dagar og tok ei synfaring av fiskegrunnane kring Karmøy. Den orskrud retten deretter gjorde, er eit sers forvitneleg dokument. Her vert nemnt med namn og med kring hundre fiskegrunnar frå inst til ytst i Karmsundet, rundt Skude og langs vestsida av Karmøy heilt til Slettå. På heile denne strekinga ville retten ha torskegarn heilt forbode, og ikkje berre det, men også den fiskereiskapen dei kalla utlegg, d.v.s. liner eller bakker, ville han ha avskaffa og forbode.

Orskruden lyder slik:

Til at undersøge fiskegrundenes beskaffenhed i Karmsund run-

denom Carten og Schudesnes land kaldet, begyndte ved Augvaldsnesøerne hvor første fiskegrunds navn kaldet:

1. *Notte*, som nu befindes 20 fv. (favne) dyb og meedes saaledes at Augvaldsnes kirke ligger i strækning over Mælandsholmen.
2. *Snigssundet*, 24 fv. dyb, meedes fra Ryggehuuserne over Fladeskjær.
3. *Dragøe*, 26 fv. Helgeberghougen over Ringeholmen.
4. *Steensmee*, 30 fv. Paa en steen i Dragøen.
5. *Skumshoug*, 40 fv. Helgeberghougen over den største vahren på Ringe-Russet.
6. *Thorsvig*, 40 fv. Meedes med Vahren over Thorshoug.
7. *Klevene*, 60 fv. Giøsnefjeldet paa Røsholmen og Tvedholmen over Østremnesset.
8. *Klevegrunden*, 70 fv. Samme meed.
9. *Aase*, 50 fv. Stokkenesset paa Snig og Aasen over Leidet.
10. *Laberg*, 30 fv. Grisesteen over Gougsteen og Kiedlingevahren over Tømmerviigsvahren.
11. *Snørtelandsgrund*, 50 fv. Grisesteen over Gougsteen og Frievahren over en stor steen udi Snørtelands udmark.
12. *Varbjerg*, 40 fv. Hellen paa Børrevigen og Hovdestadrullen under Varbjerg.
13. *Dahl*, 80 fv. Beiningen paa Svortingens og Liesvahren paa Smaaevahren.
14. *Kiellehavn*, 60 fv. Lillehavns nøst paa Kvernhoug og Nordstadskiæret paa Kolbenshammer.
15. *Kloughougsmee*, 50 fv. Hovdestad Rullen paa Klovhoug og Ousaae paa Østen.
16. *Enersholm*, 74 fv. Svortingens paa Varbjerg og Alvabierg paa Bierge; NB! Alle disse indenskiærs i 1, 2 a 3 kabellængder fra landet.
17. *Skudegrunden*, 18. *Haaregsteen*, 19. *Ness*, 20. *Krossholmen*. Alle ongefær 1 kabellængde fra landet, 40 til 50 fv. dybe. Meedes med Varbjerg paa Skudetaaen og Skarveskiær paa Geidungen.
21. *Trivasslien*, 40 fv. Krossholmen og Skarveskiær paa n.(ordre) p.(ynt) af Giedungen.
22. *Oustbøe*, 30 fv. Falnes kirke paa Varbjerg og Kavholmen udenom Giedungen.
23. *Haarægsteen*, 30 fv. Skarveskiær paa Busæg og Kavholmen udenom Giedungen.
24. *Indre Sandene*, 30 fv. Falnes kirke paa Varbjerg og under pynten af Giersteen uden om Giedungen.
25. *Søre og Mid Sandene*, begge 60 fv. Falnes kirke paa Varbjerg og 2de tuer af Giersteen paa Kavholmen.
26. *Seye*, 30 fv. Skarveskiær paa Busæg og tuerne af Giærsteen paa Kavholmen.

Kart over dei fiskegrunnane der lagretten i 1767 ville ha forbod mot garnfiske. Tala på kartet svarar til nummera i fredingslista. Teikna i 1775 av landmålar Daniel Towscher.

27. *Kirke Regsterne*, 40 a 50 fv. Skarveskiær paa kirken og Giersteen tuerne inden og uden Kavholmen.
 28. *Indre Vaar*, 30 fv. Søre pynt af Geidungen paa Kuevigsdalen
 29. *Søre Var*, 35 fv. Tuerne paa Giersteen sønden om Kavholm og Noudhelleklubben paa søre Giedung.
- NB! Alle disse $\frac{1}{8}$ miil fra landet.
og tuerne paa Giersten sønden om Kavholmen.
30. *Skarsteen*, 35 fv. Buknefield over høyeste Giedung og Hønevahren over Skarvesteen.
 31. *Svenskekaste*, 50 fv. Falnes kirke i Giedungssundet og høyeste af Syrefield paa Kavholmen.
 32. *Ola*, 60 fv. Skarvesteens tuer paa s. Kavholm og Hagehougene paa Gouksholmen.
 33. *Haarægsteen*, 40 fv. Søre Giedung paa s. side Kavholm og Hagehougen inden paa Præsten.
 34. *Indre Skøye*, 60 a 70 fv. $\frac{1}{4}$ miil fra land. Tosterhoug inden i Giersteen og Skarsteen sønden i Kavholm.
 35. *Søre-, Mid- og Nordre Skoye*, 50—60—70 fv. $1\frac{1}{2}$ miil fra landet. Wigresteen over Giersteen og Giedungen sønden om østre Kavholm.
 36. *Dybaalen*, 50 fv. Tosterhoug vesten om Giersteen og Store Giedungen norden om Kavholm, 1 fierding fra land.
 37. *Aagaade*, 60 fv. Nordre Giedungs ende over Svelleskiær og Sandvebækken norden om Giersteen, $1\frac{1}{2}$ fierding fra land.
 38. *Ousnebær*, eller Rægsten, 30 a 40 fv. Ousnebær over høyeste Giersteen og Wigresteen over Haaskiær, $1\frac{1}{2}$ fierding fra land.
 39. *Tørre*, 30 fv. Wigresteen over lille Haaskiær og søre Saalefield over Giersteen.
 40. *Houskold*, 20 a 30 fv. Kavholmen inden udi Giersteen og Wigresteenen paa indre Haaskiær, begge $\frac{1}{8}$ miil fra land.
 41. *Diubden*, 60 a 70 fv. Giedungen sønden om Giersteen og Sandvebækken over Haaskiær.
 42. *Jærsæde*, 50 fv. Syreneset paa Giersteen og Melhuus' huser paa Haaskiær, $\frac{1}{4}$ miil fra land.
 43. *Torgersmeed*, 80 fv. $1\frac{1}{2}$ fierding fra land. Giedungen for midden af Giersteen og Solefield norden i Sandhaalands øvre land.
 44. *Berjesæde*, 50 fv. $\frac{1}{8}$ miil fra land. Kavholmen paa Giersteen og Solefield nord i høye Haaland.
 45. *Rovaa*, 50 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Buknefield paa Qvilhoug og Rambasædtorpen paa lille Svorting.
 46. *Peersdiubden*, 60 fv. $\frac{1}{8}$ miil fra land. Helgebergshougen over Nyvingen, Solefield paa Naustgierd.
 47. *Hysemeed*, 50 fv. $\frac{1}{8}$ miil fra land. Rambasæd paa Svorting, Buknefield paa Sætrehougen.
 48. *Haarægsteen*, 40 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Storevahren paa Naustgierd, Rambasæd vesten i Svorting.

49. *Svaae*, 40 a 50 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Steengierd paa Nyvingen. Nette paa Svorting.
50. *Midkaste*, 40 a 50 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Varnehougen paa Svorting og et skiær i Øyesund.
51. *Sildestørne*, 50 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land Kiærfield paa Svorting og et skiær i Øyesund.
52. *Døevadne*, 50 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Solefield paa Svorting og Olter *) i Øyesund.
53. *Kuameed*, 60 fv. Solefield paa Svorting og Syrefield under Olterørne.
54. *Torske*, 60 a 70 fv. Aadnefield paa Svorting og Nette paa Lille Ryvingen.
55. *Stutemeed*, 60 fv. Siggen (NB! Dette høye field ligger ved Bergen) paa Røgver og Nette paa Klovning.
56. *Jægtemeed*, 70 fv. Siggen paa Birkevæhr og Nette paa nordre Ryvingsodden. NB! 53, 54, 55 og 56 ligger 1 miil fra land.
57. *Ferkingstadølle*, 80 a 100 fv. $1\frac{1}{4}$ miil fra land. Buknefield paa Olter og Gierstue paa Giersteen.
58. *Steffensdiubdaae*, 70 fv. Buknefield paa Olter og Skieberg paa søre ende af Olter.
59. *Olterskallene*, 50 fv. Solefield paa søre Olterpynt og Rambeskaar paa nordre pynt.
60. *Fejerskallene*, 60 fv. Nette paa nordre Olterpynt og Skieberg paa søre pynt.
61. *Nordre Grundskallene*, 30 fv. Solefield paa Benteskiær og Helgeberghaugen vesten om Olter.
62. *Søre Grundskallene*, 40 fv. Rambaskaar paa nordre ende af Olter og Buknefield over Roudner.
63. *Affrovedne*, 60 fv. Qvalvaagsvahren i Affroesfield og Hægrehoug paa Svorting.
64. *Indre Affrovedne*, 60 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Qvalvaagsvahren i Affraasfield og Tuua paa lille Svorting.
65. *Aslakmeed*, 60 fv. 1 miil fra land. Affrostue paa Nyving og Qvalvaagsvahren paa Kieipen.
66. *Rægsten*, 60 fv. Rægsteøxlingen paa Svorting og Qvalvaagsvahren paa Kieipen.
67. *Torkildsmeed*, 50 fv. Aadnefield paa Rødflek og Qvigefield paa Kieipen.
68. *Aatemeed*, 50 fv. Affraastuo paa lille Svorting, Qvigefield paa Kieipen.

*) Olter er det gamle namnet på Ferkingstadøyane. Av gamalnorsk Olpt, f. svana. (Jfr. Eltravåg).

69. *Husluremeed*, 60 fv. Nette paa Klovningen og Skageraaehougen paa Svortingén.
70. *Siuerstøe*, 50 fv. Qvalvaagsvahren paa Kieipen og Salén paa Ryvingén.
71. *Søre Diubden*, 60 fv. Killinge vahren paa Kavholmen og Aadnefield lige ved Ryvingén.
72. *Søre Diubdeskallen*, 50 fv. Killings vahren paa søre Saleskiær og Salén paa indre Ryvingsodden.
73. *Torbjørnklakken*, 50 fv. Killingtuen paa søre Saleskiær og Salén paa Klovningen. NB! Alle fra 65 til 73 ligger $\frac{3}{4}$ miil fra land.
74. *Lillemeed*, 50 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Kiellingtuen paa søre ende Kavholmen og Aadnefield lige med Klovning.
75. *Aadnebirkeskallen*, 40 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Aadnefield paa indre Klovning og Qvalvaagsvahren i Kieipen.
76. *Gudmundskallen*, 40 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Qvalvaagsvahren i Affrosfieldet og Qvilhougen vestenom Klovning.
77. *Nordre Diubden*, 60 fv. $\frac{3}{4}$ miil fra land. Helgebergshaugen paa nordre Kavholmsodde og Aadnefield paa Klovningsskiær.
78. *Kieldsæde*, 60—70 fv. 1 miil fra land. Helgebergshaugen paa nordre ende af Kavholmen og Aadnefield paa vestre ende af Ryvingén.
79. *Tendningeskallene*, 50 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Qvilhougen paa Klovningsskiæret og Helgeberghougen paa nordre ende Kavholmen.
80. *Qvalvaagsskallene*, 50 fv. $\frac{1}{2}$ miil fra land. Qvalvaagsvahren paa Skarveberg og Qvilhougen paa Klovningen.
81. *Aaseholle*, 80 a 90 fv. $1\frac{1}{2}$ miil fra land. Affrosfield paa Ramba-skaartuerne og Siggen paa indre Urter.
82. *Haadyr*, 40 a 50 fv. $1\frac{1}{2}$ kabellængde fra land. Øvre Eje huuser paa Kistenesset og Jomfrue paa Hæstehovdet.
83. *Aarhamregrund*, 50 fv. $\frac{1}{2}$ kabellængde fra land. Stoplehaugen paa Skarsholmen og Snorevahren paa Aarhamrene.

Foruden disse nafngivne fiskegrunde befandtes mange andre smaa fiskemed, som alle tilligemed de nafngivne (er) af den beskaffenhed at intet torskegarn kan bruges uden til utaalelig skade for snørefiskeriet.

De fiskegrunde som ligger paa vestre side av Carten er af samme beskaffenhed, ligesaa Skaaregrundene, nafnlig:

Ramsholm, Slæde, Gryde, Førrelând, Lange, Grøtle, Qval, Mattis, Klakken, Nyegrunden, Strybe, Aagaade, Skoye, Holleskallen, Jopste (?), Sildæning, Rægsteren, Breed, Gunder, Flæskeroun, Udslætaa, Tollefsbraadet, Siursgrund, Sortetang, Qvaløen, deels 50—60 til 100 fv. dybe. Den første, nemlig Ramsholmsgrunden, $\frac{1}{4}$ miil fra land og

meedes eller merkes med Siggen paa Ryvarden. De øvrige følger sine sedvanlige mærker indtil Kalvøensgrunden $\frac{1}{4}$ mil fra land, 40 fv. dyb, meedes for sør og nord med Skaare kirke paa Aaroesklubben, for øst og vest med Gitterøen paa indre Birchevæhr.

Indimellem disse findes desuden mange andre grunder beqvemme for snørefiskeriet.

Efter at alle disse fiskegrunde saa nøiagtig som mulig var undersøgte, og saavel garn- som snørefiskeres pro et contra fremførte og overveiet, befinde vii fiskegrundene af den beskaffenhed at torskegarn ikke paa noget sted her i cirkumferencen kand bruges, og benyttes uden til total ruin og ødelæggelse for snørefiskeriet, som i fordum tiid og indtil torskegarn kom i almindelig brug har været fordelagtig for samtlige amtets indbyggere.

I betragtning heraf, saavelsom den aabenbare synd og ondskab, som udøves formedelst torskegarns brug paa de almindelige fiske-med, eragter vi for billig:

At den almindelige mand frit og ubehindret bør betiene sig af indbemeldte nafngivne fiskegrunder saavelsom den hele strækning fra Augvaldsnes til Kalvøens grunden til snøre og agnefiskeri, som fra ældgammel tiid, hvorimod torskegarns brug denne strækning og ellers overalt i Karmsund in notum bør være ophævet og afskaffet, som noget torskegarnsbrugere selv deklarerer høyst skadelig, ei alene den tiid fisken eftten den store Guds forsyns raad søger de almindelige fiskegrunder, men endog andre tider af aaret.

Et andet fiskeredskab kaldet *udlæg* som endeel paa nogen tiid skal have brugt paa de almindelige fiskegrunder bør iligemaade være forbudne og afskaffet. Som efter meenige mænds enstemmige forklaring skadelig udi de almindelige fiskegrunde.

Denne beslutning indlader vi under forventende aprobatation og allerunderdanigst implorerer om comenable straffe-bøders fastsættelse for den eller de som beviislig overtræder hvad herved fastslaaet er, ligesom vi anser nødvendig at snørefiskere frit og ubehindret bør bemægtige sig de torskegarn de efter denne dag imod formodning maatte forefinde paa grundene udsatte, for det første indtil kgl. allernaadigst aprobatation allerunderdanigst kand erholdes.

Om det kom kongeleg approbasjon på dette vedtaket, har det ikkje vore mogeleg å finna ut, men det må i minsto ha vorte sett i verk, for nå loga striden opp som aldri før. Kongeleg majestet og hans rådgjevarar i Kjøbenhavn har vore svært i uvisse med korleis denne vande saka skulle løysast og har vingla noko mellom dei to stridande partane. Difor ser me i åra frametter at når det kom ei føresegn frå høgaste hald, tolkar partane henne kvar på sin måte. I 1771 påbaud Norsk Kammer ny synfaring på fiskestadene, og ei slik vart halden året etter den 26. august, der ålmugen og på same

vis som i 1767 fekk koma fram med sine ankemål. Etter dette gav lagmann Gelmuyden ei utgreiing om saka, og både stiftamtmanden, Hagerup, og amtmann, Scheel, sa seg samd i det synet lagmannen la fram. Det gjekk ut på at det ville vera tenleg om torskegarn vart forbode på dei ytste grunnar der fisken hadde sitt innsig, men dei burde vera lovlege på eit visst tal grunnar nærmare land. På det viset meinte lagmannen at ein etter nokre år kunne få røynsla og kunnskap om korleis dette ville verka på fisket.

Borgarar i Stavanger vender seg så seint som i 1773 med ein suplik (bønnskriv) til kongen om at det «udi aaret 1767 gjorde forbud paa torskegarns brug ved Schudesnes fiskevær igjen maatte ophæves, paa grund af at siden den tid har fiskeriet altid været slet, da mange skibsladninger bleve derimod fra Stavanger udskibede medens garnenes brug vare tilladt». I skriv av 17. mai 1774 minner amtmann Scheel kollegiet om «jo før jo heller at udvirke den forønskede kgl. res. til at bestemme torskegarnenes og fiskesnørens brug der i amtet, da bønderne desaarsag bestandig ligger i klammeri med hinanden indbyrdes». Amtmannen seier her at det vil vera ynskjeleg at berre snørefiske vert lovleg, eller garn i fall berre på nokre få grunnar, då største parten av ålmugen er så fattige at dei ikkje kan skaffa seg dei kostbare torskegarna.

Den 7. juli same året kjem endeleg resolusjonen. Den fyl tilrådinga til lagmann Gelmuyden og fastset ei mellombels prøveordning. Ennå ein gong skal bae partane innkallast til tinget og få koma fram med sine klagar og ynskje, og deretter skal amtmann og sorenskrivar saman med lagrettemenn «af erfarne fiskere og andre paalidelige og i denne sag kyndige mænd» fastsetja visse stader der det inntil vidare skal vera lovleg å fiska med både garn og snøre. Utanfor desse stadene skulle det overalt i Skudenes og Karmsund vera forbode å fiska med torskegarn. Amtmannen og retten vart pålagd å sjå til at dei stadene der dei kunne fiska med garn ikkje måtte liggja lenger frå land enn høgst $\frac{1}{4}$ mil og ikkje vera slike stader der fisken kunne ha sitt innsig frå havet, og heller ikkje slike fiskemed og grunnar der nokon mengd av snørefiskarar bruka å samla seg og fiska. Endeleg skulle fiske med torskegarn vera forbode i gytetida.

Så snart fisket var slutt det første prøveåret, skulle amtmann senda melding til kollegiet i Kjøbenhavn om korleis ordninga hadde verka «samt efter den befundne beskaffenhed foreslaae hvad derved endnu kunde falde at forbedre».

I samband med dette er det i 1775 teikna eit kart av Karmøy og Karmsundet der dei fiskegrunnane og fiskemeda som er nemnde i lagretten si lista i 1767 (sjå s. 33) er avmerkte. *)

Der har ikkje vore råd å finna korleis resolusjonen vart praktisert første året, men det ser ut til etter det som er opplyst i seinare brevskifte, at det var berre på visse stader inne i sjølve Karmsundet dei fekk bruka garn til visse tider. Ei kunngjering om dei fastsette fiskestader og fisketider vart lesen på hausttinget i 1777, og i ei påteikning av amtmannen året etter går det fram at det kongelege vedtaket av 1774 og «derpaa grundede forretning om torskegarns brug og bestemmelse ved Schudesnes og i Carmsund bliver en regel og rettesnor saavel for snøre som for garnfiskerne der, saa at ingen maa bruge torskegarn uden for eller sønden og vesten for Schude og sundet udenom Carmøen førend efter denne (mars) maanedes udgang». Amtmannen er stemt for å løysa noko på forbodet og gjorde framlegg om det i meldinga si til kollegiet i 1777. Garnfiskarane søkte før fisket i 1778 om å få fiska utan tidsavgrensing. Kanselliet var sterkt i tvil og ville ikkje ennå tilrå nokon ny kgl. resolusjon, men gjekk likevel med på at garnfisket inne i Karmsundet inntil vidare kunne drivast utan tidsavgrensing. ¹⁾

Under fisket det året vart det reint gale. I Skudeneshavn gjekk to Stavanger-borgarar, Jacob Tøtland og Tønes Sunde, kring i husa og kunngjorde det nye vedtaket som amtmannen hadde lete dei få avskrift av, og dei la det ut slik at nå kunne garnfiskarane fritt fiska kvar dei ville, heiter det i ei klage på dei frå snørefiskarane. Almugen bad presten Krog ta seg av deira sak:

*) Originalen til kartet finst i Rigsarkivet i Kjøbenhavn i eit legg med påskrift «Nordische und Gröndländische Heerings Fischerey» saman med ei lista over dei nemnde fiskegrunnane, «Optegnelse paa de fornemste og brugelige fiske grunder omkring øen Karmsund». Innhaldet i legget har elles ingen samanheng med denne saka. Kring 1930 var kartet og lista utlånt til Riksarkivet i Oslo. Skipsreder Jacob Odland skaffa då kopiar av dei, og kartet og lista over fiskegrunnar var attgjevne i Haugesunds Dagblad. Ein visste den gong ikkje i kva høve kartet og lista over fiskemed var laga og kome til Kjøbenhavn. Kartet er merkt: «Forfadtet af D. Touscher 1775». Andres Bærheim, Stvgr., oppl. at Daniel Touscher er nemnd som «procurator ved alle over- og underretter udi Chr. sands stift og const. landmaaler i Stvgr. amt». Seinare var han tolletnestemann i Egersund, d. år 1800. Kartet er attgjeve på s. 34.

1) Arkivar Gunvald Bøe har velviljgt leita ut or kopibøkene og pakkesakene til Kommersekollegiet i Riksarkivet dei aktstykke som framstillinga her byggjer på, og elles gitt verdfulle råd og tilvisingar til anna kjeldestoff om emnet.

Vi gjøre os hermed saa dristige, indstændig at anmode vor kiære hr. provst, dog ville for Guds hellige navns skyld tage sig os an og hielpe os til rette mod dem, som bruge torskegarn og dermed reent fratager os brødet og gandske ødelægger os. Hr. provsten veed selv, at vi længe har i denne sag liid med taalmodighed at man har forurettet os, vi har og vendt os andre steder hen, men har ikke faaet den bistand imod vor nød og fortrykkelse som vi havde ventet, derfor kommer vi nu til Dem som vor præst og beder Dem dog for vor egen og mange smaa umyndige børns skyld, at andrage vor sag for landets fader, vor allernaadigste konge. Af fiskeriet har vi alleene vort levebrød og herved kan vi eene fortiene os lidet til vore skatter, men naar andre skal fordærve det for os, maa vi forlade alting og med vore omkomme af hungersnød og frost. Vi have nu den tilliid til Dem som er vor præst at De gjøre hvad De kan for at redde os, da vi beder Dem herom i Guds eget navn og for alt som helligt er.

Schudesnæs d: 1. Martii 1778.

På snøre fiskernes vegne:

Anders Dahle, Jacob Kiøstem, Gunder Falnæs, Didrich Didrichsen Snørteland, Ole Olsen Sørstokke, Valentin Hansen Syhre.

Alt tyder på at det er Krog sjølv som har sett klagen i pennen og gitt han den dramatiske og overdrivne forma som eit naudrop som skulle gjera landsfaderen i Kjøbenhavn blaut om hjarta. Ennå ein gong tek den varmhjarta presten kampen opp for dei kjære sokneborna sine og hjelper dei med klage til amtmann og skrivar og til sjølvaste kongen og kollegiet i Kjøbenhavn.

Eit skriv med 21 underskrifter «paa samtlige snørefiskeres vegne» er nokre dagar etter, den 9. mars, sendt til amtmann Scheel og sorenskrivar Barth med klage over at *Hans Hendrich Irgens* frå Karmsund og fleire andre har sett garn både i februar og mars på dei beste fiskegrunnane for snørefiskarane langt utanfor Vikevågen, som var den ytterste fastsette grensa for garnfiske. Amtmannen svara omgåande og viste til at resolusjonen av 1774 og dei vedtak som var gjort i samsvar med den framleis var gjeldande. Lensmann Tore Myge hadde fått påbod om å åtvara Hans Hendrich Irgens, Jakob Tøtland, Tønes Sunde m. fl. og om å kunngjera på kyrkjebakken kva som var gjeldande føresegner.

Den nemnde Hans Hendrich Irgens var ein av leidarane i striden på garnfiskarane si sida. Han budde på Hasseløy i Haugesund der han saman med mora, Else Sem, hadde drive med einslag fiskehandel, og hadde sidan 1769 hatt brev på «et kroe og gjestgiveri

udi Haugesund» *). I 1777 fekk han i Bergen prenta eit skrift: «Afhandling, indeholdende Torske-garns fordeelagtige Brug, samt grundige Igjendrivelser af de Indvendinger, som Tiid efter anden ere giorte mod samme o.s.v.» Skriftet, som var anonymt, var eit innlegg nett i denne striden i Karmsund ¹⁾).

Ein annan som er nemnd mellom garnfiskarane i denne striden er Mathias Larsen Snik, ein velståande og kjend bonde som budde på Snik i Avaldsnes. Desse to er omtala saman både i skriftet til Irgens og i aktstykke frå 1770-åra ²⁾). «— — Naar blot 2de mænd, nemlig Mathias Snig og Hans Hendrich Irgens med sine garn-lænker kunde saa jage fisken for sig, — — saa falder det let at see, hvad virkningen ville blive naar garn blev hvermands brug» heiter det såleis i eit brev frå presten Krog til kollegiet 28. januar 1779. Snørefiskarane hadde (23/10 1778) fått opptatt tingvitne til å syna kor skadeleg det nå tilletne garnfiske inne i Karmsund var. Garnfiskarane tok til å fiska innerst inne i sundet og flutte etter fisken «lidt efter lidt udefter indtil de ere komne til havkanten». Presten bed om at kollegiet «for disse mange fattige fiskeres skyld» må setja ein stoppar for dette skadelege fisket, torskegarn måtte verta heilt forbode ved Karmøy og ikkje koma nærare landet enn ei mil, «da de som saa lyster efter torskegarn og ikke hører til dette kalds (Skudenes) beboere, kunde søge sin lykke andensteds». Det var i røynda det Hans Hendrich Irgens då alt hadde gjort; han flutte frå Karmsund sommaren 1778 og busette seg i Engesund i Sunnhordland.

Klagen frå snørefiskarane og presten Krog i 1779 førte så vidt ein kan sjå ikkje til anna enn at kollegiet utsette saka — «indtil videre», og dei har som før fiska med både snøre og garn med

*) Sjå Ove Caspersen: De første gjestgivere og handlende i Haugesund. Haugesunds Dagblad julenr. 1949.

1) Jfr. «Ei sjeldsynt bok frå 1777». Av Hans Nerhus i tidsskr. «Sunnhordland» 1945. Som det ofte var gjort i den tida, kjem Irgens sine initialar på ein fiffig måte fram i tittelen til skriftee, slik veit ein at han er fori.

2) Mathias Snik var alt i 1774 saman med Rasmus Gundersen Snik og Anders Løvaas innstemd for retten etter klage av Thore Hauge, Lars Norem, Ole Stange og «alle de andre indbyggere udi Carmsund som protesterer mod torskegarns brug» for ulovleg fiske. Dette var før den kgl. resolusjonen kom, og amtmannen hadde i mellomtida sett eit førebels forbod mot garnfiske. Ved ein eksekusjon tidlegare på våren i samband med strid om garnfiske, hadde Mathias Snik sagt at han skulle bruka 2000 dalar på torskegarnsaka, og 50 dalar som han hadde tent (i fiske) det året, skulle og få gå med. (Etter velviljug oppl. frå B. Kjetland)

resolusjonen av 1774 som gjeldande rettsregel. Det ser ikkje ut til at garnfisket har auka på, men snarare tvert imot minka, meddi vanlege fiskarar som hadde skaffa seg garn, atter har vendt tilbake til snørefisket. I 1784 sa snørefiskarane på tinget på Gloppe jamvel at ved det vanlege vårtorskefisket var der nå berre nytta snøre. Av tingreferatet går det likevel fram at så heilt slutt var garnfisket likevel ikkje (spørsmål 9 i det fylgjande).

Saka kom opp på tinget den 8. juni etter pålegg frå amtet, og amtmannen, kammerherre von Benzon, møtte sjølv saman med skrivar og fut. Ved oppsette plakatar var innkalla ibuarar i Stavanger og ålmugen i Stangaland, Avaldsnes, Skåre og Hetland skipreider. Prokurator Bahr og borgarane Aarent Hjelm og Klaus Olsson frå Stavanger møtte «paa samtlige Stavanger byes borgeres vegne — — for at anhøre grunde som forfægterne af krogfiskeriet her i Ryefylke district maatte kunde anbringe til svæckelse af det saa høist nyttige som til landets almindelige vel og Hans Majestets interesse tjenlige garn-fiskerie, hvorom de forbeholde sig siden paa belejlig tiid og stæd at gjøre anmærkninger».

Til lagrettemenn var av futen oppnemnde Klaus Olson Skeie, Hans Paulson Hinderåker, Baar Larson Velde, Knut Larson Skeie og Morten Svensson Gloppe. Saka galdt strid mellom Stavangerborgarar som «var forfægtere af torskegarns brug» og snørefiskarane, og retten skulle røkja etter «hvortidt torskegarns brug kunde være skadelig for snørefiskerne ved Skudesnes og omliggende fiske grunde». Borgarane skulda ålmugen for «rebellion og snylteri», men desse svara at det var byborgarane som sjølv «søge at ville opkaste sig som rebeller»; dei bad amtmannen ta seg av deira sak og syta for at ho kom inn for kongen *).

Amtmannen hadde stilt opp ti spørsmål som han ville ha fiskar-ålmugen til å svara på, og etter oppmoding frå amtmannen valde dei desse til å svara for seg: Frå Skudenes prestegjeld: Andreas Dale, Elias Hovdastad, Jacob Tjøstheim, Didrik Snørteland, Endre Vik, Johannes Syre, Faltin Syre, Jakob Danielson Vik, Ole Håland, Simon Sandve, Mons Sandve, Peder Hemnes, David Vea, Gudmund Østhus, Johannes Munkejord, Tønnes Akra, Jon Lodden, Sjur Torland, Peder Øygarden og Daniel Trosnavåg (dei siste 4 var frå Bokn, som hørde til Skudenes prestegjeld). Frå Avaldsnes: Ole Sørstokke,

*) Både den her attgjevne utskrift or tingboka og den tidlegare nytta utskrift frå 1767 har Reinhard Huglen gjort og velviljug stilt til rådvelde for forf.

Hans Hindaråker, Jakob Sund, David Ytreland, Osmond Sørstokke og Sæbjørn Midtstokke. Frå Torvastad: Johannes og Sjur Stange, Jens Knudsen d.e. og Jens Knudsen d.y. av Torvastad.

Dei svara punkt for punkt slik på desse spørsmåla:

1. Om paa det almindelige vaartorskefiske nu fiskes alene med krog og snøre? Hvortil alle svarede: Jo, alene med snøre.
2. Om der kunde paa et ganske torskefiske, naar alene blev brugt garn, tilsammen fiskes større mengde fisk, end naar blot alene blev fisket med krog og snøre, samt hvis saa er, om man da i de følgende aaringer fremdeles kunde vente sig lige lykke med garn uden aftagelse?

Svar:

De negtet vel ikke at der det første aar kunde med garn fiskes en mengde fisk, men erfaringen har lært dem, at torskegarns brug vil blive til skade for landet, helst naar snørefiskerne ved garnbrug vilde blive hindret, deraf følger da at ikke en ellers stor mængde af snørefiskerne kand lodde fisken med deres agn paa krogene til fiskegrundene som ellers var til almindelig fordel, i andet fald tager man største tvil om brugen af torskegarn vilde foraarsage at fisken faar afskye fra fiskegrundene naar torskegarn fremdeles blev tilladt at bruge.

3. Om ikke hver torskefiskesøgende mand er ved krog og snøre fiskerie rigeligere bleven forsynt med fisk i de aaringer som paa saadan maade har været fisket, end som før, da torskegarn sidst almindeligt blev brugt?

Svar:

Torskefisket er fast deres eneste fortjeneste og hvormed de skal betale deres kongelige skatter og til deres nødtørftige underholdning. Erfaringen har lært dem at da torskegarn var tilladt at bruges, var dette fiskerie ej til almindelig fordel, da fiskegrundene ei kunde indrømme den mængde garn som da enhver vilde bruge, ligesom ej heller at den fattige blandt dem ej kunde formaae at tillegge sig saa kostbare fiskeredskaber, deraf fulgte, og som dessverre erfaringen har lært dem, at det var kun den rigeste som tiltrækkede sig fordelene af havet, og derimod de fattigste, og de udgjorde den største del, maatte lide og ikke kunde betale de kongelige afgifter, hvorom de trodde at fogden som oppebørselsbetjent best kunde bevidne.

(Futen, C. Lerche Dahl, stod då fram og vitna at «folkets omstendigheder paa hele Carmens øe og dertil hørende strækninger i Karmsund merkelig har forbedret sig i de 18 aar han har oppebaaret de kgl. indtræder». Futen oplyste at skatte-restansane har minka til $\frac{1}{6}$ part i dei siste 10—12 åra).

Svaret på spørsmålet heldt så fram slik:

Det er vel sandt at folket tildels kand have andre næringsveje, men da disse ere for den største del meget tilfældige, og

da alm. mand paa en for dem bequem aarets tiid søger deres fornemste næring ved torskefiskeriet, som sielden ved snøre eller krog har mislinget, og da de derved foruden de kgl. skatter tillige niude til sommerføde, da de fleste købe korn*), saa maatte det saameget mindre tages i tvivl, at den alm. mand ved snørefisket har haft, og forventer under varlig brug, en vedvarende fordeel.

4. I fald hver mand kunde være istand til at bekoste saadanne garnfiskeredskab, om det da var plads at enhver kunde betjene sig af de alm. fiskeredskaber?

Svar:

Nei, det var oplagt umuligt, og naar en alm. tilladelse skeet med garns brug, vilde snørefiskerne hindres, da krogene festet i garnene til deres fiskespilde.

5. Forbigaaes.

6. Om fisken har skyet de fiskeregster hvor garn har været sadt, og om garnfiskeriet blot har været aarsag dertil, og om saa er, hvad aarsagen er til denne virkning?

Svar:

Da garn var tilladt, har de vel som sagt, fisket med fordeel i førstningen, men det er dem og bekjendt at 8 a 10 aar derefter har fisket aldeles aftaget saavel med garn som snøre. At fisken har flygtet fra grundene beviises deraf at de have forfulgt fisken fra sted til andet med disse skadelige redskaber saa langt de kunde og ville udi havet fra land, indtil fiskeriet aldeles blev tabt for dem. Virkningen af denne skade maae de tilskrive at en stor mængde garn formedelst indfaldende uvejrh har staat paa bunden hvor torsken haver sin gang, deraf har aarsaget at en mængde fisk på disse garn var blevet forraadnet og stinkende naar som helleflyndre, lange, brosme og flere sorter som de og paa disse og andre tider af aaret burde have sin næring ved.

7. Om findes fjorder, sund, bugter eller grunder i havet hvor torsken bestemte tiider af aaret med garn kand stænges og saaledes fordelagtigere fanges end med augne, uden at tabe paa fiskeriet der i de følgende aar og uden at fordærve de omliggende snørefiskerier?

Svar:

Saadanne stæder erklære de at være ubekjendt, ligesom de og sagde at denne sort fisk indfinder sig ej heller paa saadanne stæder hvor de med garn kunde indstænges.

8. Om de nogen tid haver mangel paa agn til snørefiskeriet?

Svar:

De kunde ei sige at have mangel paa agn, thi kand de ej be-

*) Utheva av forf.

komme fersk sild, kand de dog betjene sig af salt sild og rogn af den fangede fisk.

- 9 Om de kand udsige om de garn de bruge ved Skudesnes land, hindrer fiskens indløb til Karmsund, efterdi mand ved at fisken haver her sit indløb forbi Skudesnes pynt?

Svar:

Jo, da derved at garn ei kand sættes længer fra landet end $\frac{1}{4}$ mil *) saa ved de og at en strækning af 200 favne fra land kand stænge fisken for hans indløb, saasom fisken følger landstrækningen.

10. På dette spørsmåal erklærede almuen at de nu i de senere aaringer har fundet stor fordeel ved at fiske den sort torsk til klipfisk og udskibe den til Bergen for langt høiere pris end de kand vente og faae af de Stavangerske kjøbmænd, som ei have fundet speculation i denne handel, men selv udskibet den fisk til Bergen.

Noko brigde i gjeldande reglar for fiske med snøre og garn kan me ikkje sjå at dette rettsmøtet førde til.

Det ålmenne forbodet mot bruk av torskgarn i resolusjonen av 1774 med dei undtak som etter den kunne gjerast for visse avgrensa stader, stod ut dansketida og endå lenger. Ut etter 1790-åra minka fisket av som me har høyrte, og det gjorde nok og sitt til at alt gjekk med det gamle.

Heilt til 1821 stod forbodet mot torskegarn ved Skudenes. Då var torskegarn vanleg og tillete dei fleste stadene på kysten, såleis både like nordanfor og like sunnanfor Skudenesdistriktet. Nå var det vorte ei ny tid. Eit nytt og friare syn braut seg fram, og den øverste styresmakta var ikkje lenger den landsfaderlege kongen og kollegiet i Kjøbenhavn, men Stortinget i Kristiania, valt av folket sjølv. Til Stortinget kom frå «en stor deel af indbyggerne ved Skudenes» søknad om at det ved Skudenes på alle årsens tider måtte bli tillete å fiska med torskegarn og bakker utan annan innskrenkning enn at desse reiskapane ikkje skulle nyttast på dei frå «Arils tider» kjende og nytta fiskemed for handsnøre.

Men det var likevel ikkje alle fiskarane som ville ha forbodet oppheva. Til Stortinget kom og ved sorenskrivar Schiødtz frå

*) Dette viser at den kgl. res. av 7. juli 1774 framleis var gjeldande lov for torskefisket ved Skudenes og Karmsund, då det var den som fastsette at garn ikkje kunne nyttast lenger frå land enn høgst $\frac{1}{4}$ mil.

snørefiskarane eller «nogen almuesmænd», som dei er nemnde, ei oppmoding om at søknaden ikkje måtte verta imøtekomen, men at garnfiske må vera forbode på den tid fisken kom under land til ut april, — i røynda totalforbod. Det var dei gamle og vel kjende argument og påstander som gjekk att i søknadene, og den stortingskomiteen som skulle gi innstilling i saka, fann at den kunne ikkje halda seg til noko av det som partane førde fram, då det eine stod i strid med det andre, men laut byggja på sitt eige syn og vanleg røynsle andre stader. Komiteen hylla det liberalistiske synet og ville ha eit friast mogeleg næringsliv og gjekk i innstillinga sterkt imot dei gamle fordømane mot garnfisket *). Den seier at den ikkje er ukjend med at det i andre fiskebygder enn Skudenes er stor misnøgje med torskegarnfisket, men det er fiskarar med dårleg råd som ikkje kan skaffa seg garnbruk, «og det vilde vist ikke være tjenligt med hensyn til statens vel i det hele at favorisere disse paa hines bekostning».

Stortinget fylgde innstillingen og vedtok lova av 1. august 1821 om fisket ved Skudenes, som tillet torskegarn og bakker og alle andre i Noreg brukelege fiskereiskapar til alle årsens tider. Men det skulle framleis vera forbode å nytta torskegarn på fiskegrunnane Haalaae, Sandsdybet, Sannene, Skraave, Olasgrunden og Skaagene, som alle ligg på ei strekning frå rett utanfor Skude og vestover kring sørpynten av Karmøy. Forbodet mot garnfiske på desse grunnane galdt i alle høve til 1872 og visst endå lenger.

Kven som først tok til med torskegarn og som skal ha skulda eller æra, som me i dag heller vil seia, for å ha innført dei i Rogaland, er eit forvitneleg historisk spørsmål som dei her attgjevne aktstykke også kjem noko inn på.

Begge partane i den striden me har gjort greida for, gav motparten æra for det. Skudenesfiskarane seier i sin klage at Stavangerborgarar har «deels været begyndere i torskegarns brug ved Schudesneslandet». Stavangermennene Peder Valentinsen — han var før denne striden tok til klaga for saman med hollendarar å ha tilrive seg hummarhandelen gjennom kontraktar med bøndene i Ryfylke —

*) Tradisjonen fortel om eit argument som var nytta mot torskegarn, men rett nok ikkje er nemnt i nokon av dei skriftlege kjeldene: silda hadde garnmoskane teikna på sidene, så det var rett å fiska sild med garn, og hadde Vårherre vilja at torsken og skulle fiskast med garn, hadde han nok sett moskar på han og.

og Lauritz Smidt viser skuldinga tilbake og seier at bønder fiska med torskegarn før folk frå Stavanger og at «torskegarn i faa aar er brukt og opfunnen, og de første var bønder og landsfolk». Den opplysningen lensmann Kirsebom i Sokndal gir i 1748, at torskegarn der hadde kome i bruk for eit sneis år sidan, d.v.s. 1730 eller noko før, viser at dei tok til med torskegarn der sør før enn i Sola og ved Skudenes, og han tykkjest beint fram meina at det var sokndølene som fann først på å prøva med garn etter torsken, avdi den fisken han nemner med det underlege namnet cabeljon, ikkje beit på krok.

Men så er det forbodet mot torskegarn i byvedtektene for Stavanger hundre år tidlegare. Eit forbod kjem sjeldan eller aldri utan at der er nokon grunn for det, så me må tru at her verkeleg har vore noko fiske med torskegarn på desse kantar kring 1640. Ord-taket «om hundre år er allting gløymt» har i så fall sanna seg bokstaveleg i dette høvet, for ut i 1700-åra er der ingen som veit noko lenger om at torskegarn har vore kjende og bruka tidlegare, kva nå grunnen kan vera. Kanskje var der utetter 1600-åra ein langre tidbolc då fisken heldt seg borte frå kysten her, slik det var frå 1790-åra?

Etter Sverre Steen var det byborgarar som var føregongsmennene ved innføring av dei nye fiskereiskapene liner og torskegarn tidleg i 1600-åra. Engelske og hollandske skiprar, som sjølv hadde drive fiske, og om somrane kom hit til landet etter fiskelast, tok borgarskap i Bergen, Stavanger eller Trondheim og slo seg ned her anten i byane eller som uteliggjarar i Ryfylke og Sunnhordland, Sunnmøre o.a. stader. Dei var det som innførde dei nye reiskapane til Noreg *).

Det som verkar så underleg på oss nåtidsmenneske, er at striden mot den nye og betre reiskapen vart så lang og bitter, og at så å seia heile fiskarålmugen stod samla mot han. Samanliknar me vitneprova på hausttinget for Stangaland i 1746 med dei svara fiskarane gav på amtmannen sine spørsmål på Gloppetinget i 1784, mest 40 år seinare, så ser me at fiskarane ikkje hadde skift syn i denne lange tida; det er dei same argument og jamvel mest dei same ordlag som er nytta begge stader, og dei går som nemnt att så seint som i skrivet til Stortinget i 1821, men då var det ikkje lenger den store mengd av fiskarar som målbar dette synet, men berre «nogen almuesmænd» som tida hadde gått ifrå.

*) Det norske folks liv og historie bd. V.

KJELDER:

Statsarkivkontoret, Stavanger: Amtmannsarkivet pk. 97, Ryfylke eldre soren-
skriverie tingbok 1766—1770, fol. 80. Do. C nr. 5, 1783—1793, fol. 38 b.

Riksarkivet, Oslo: Kommercekollegiet Litr. A , Norske Journal 1773—1774, bd.
193, Litr. E, Norske Journal 1778 bd. 202, Litr. F. Norske Journal 1779, Kopibok 1778
bd. 222.

Rigsarkivet, Kjøbenhavn: Finanskollegiets arkiv: «Schimmelmanske sager
vedk. det grønlandske og norske fiskeri samt det altonaiske fiskeri- og handels-
institut 1781—1819».

Kongeriget Norges tredje ordentlige Stortings Forhandlinger i Aaret 1821
bd. 4, s 257ff.

Sverre Steen: Det norske folks liv og historie, bd. V.